

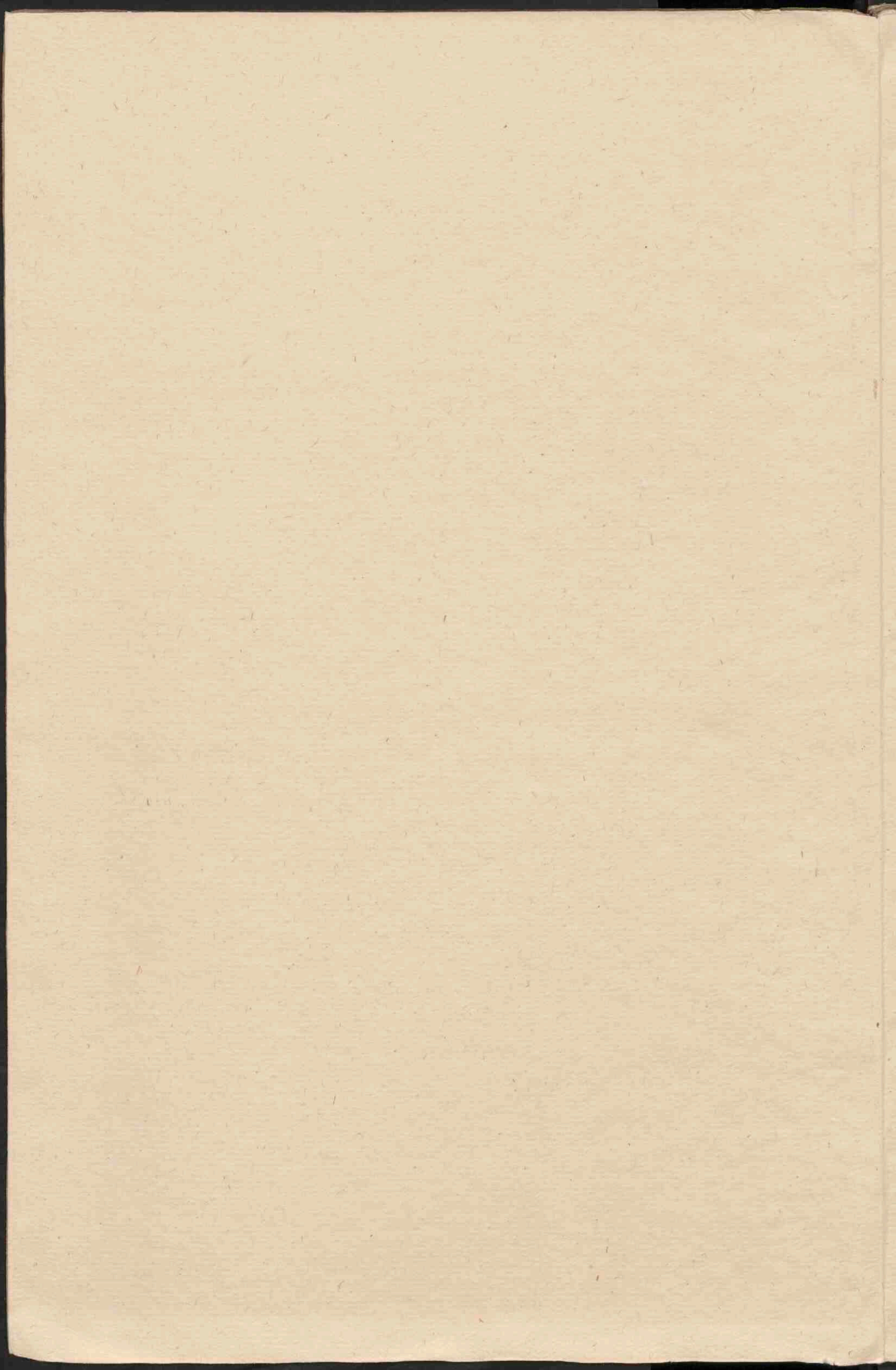
Beschryvinge der stad Utrecht.

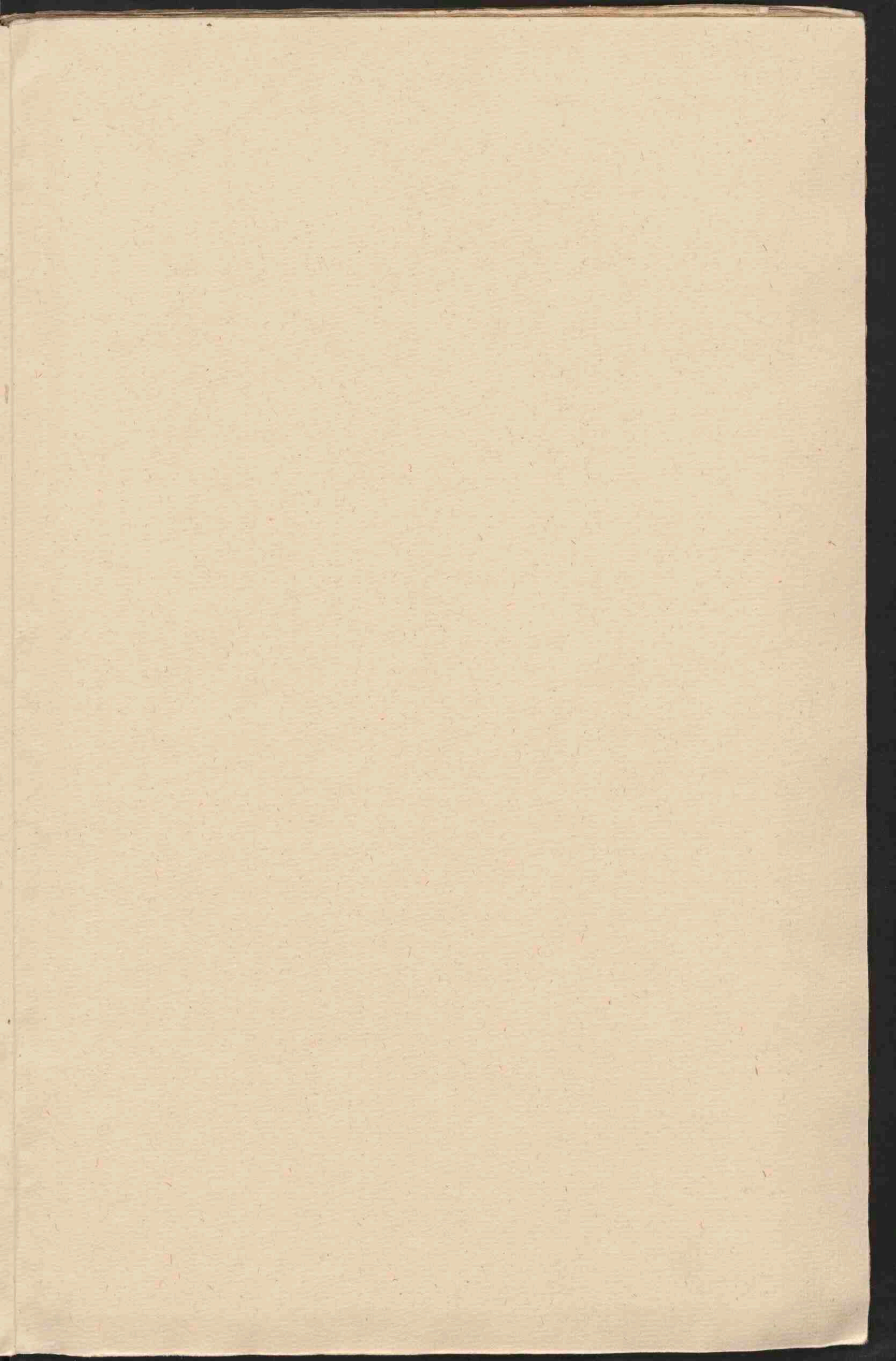
<https://hdl.handle.net/1874/327131>

ol.

7

~~De~~ Nieuwlyk Haamloore beedruukt ~~van~~ het werk
van Corn. Booth. Vergel. Bodet Nijenhuis, Topograph hooft
Vd. plaats beech. Amst. 1062. No 2359/60.

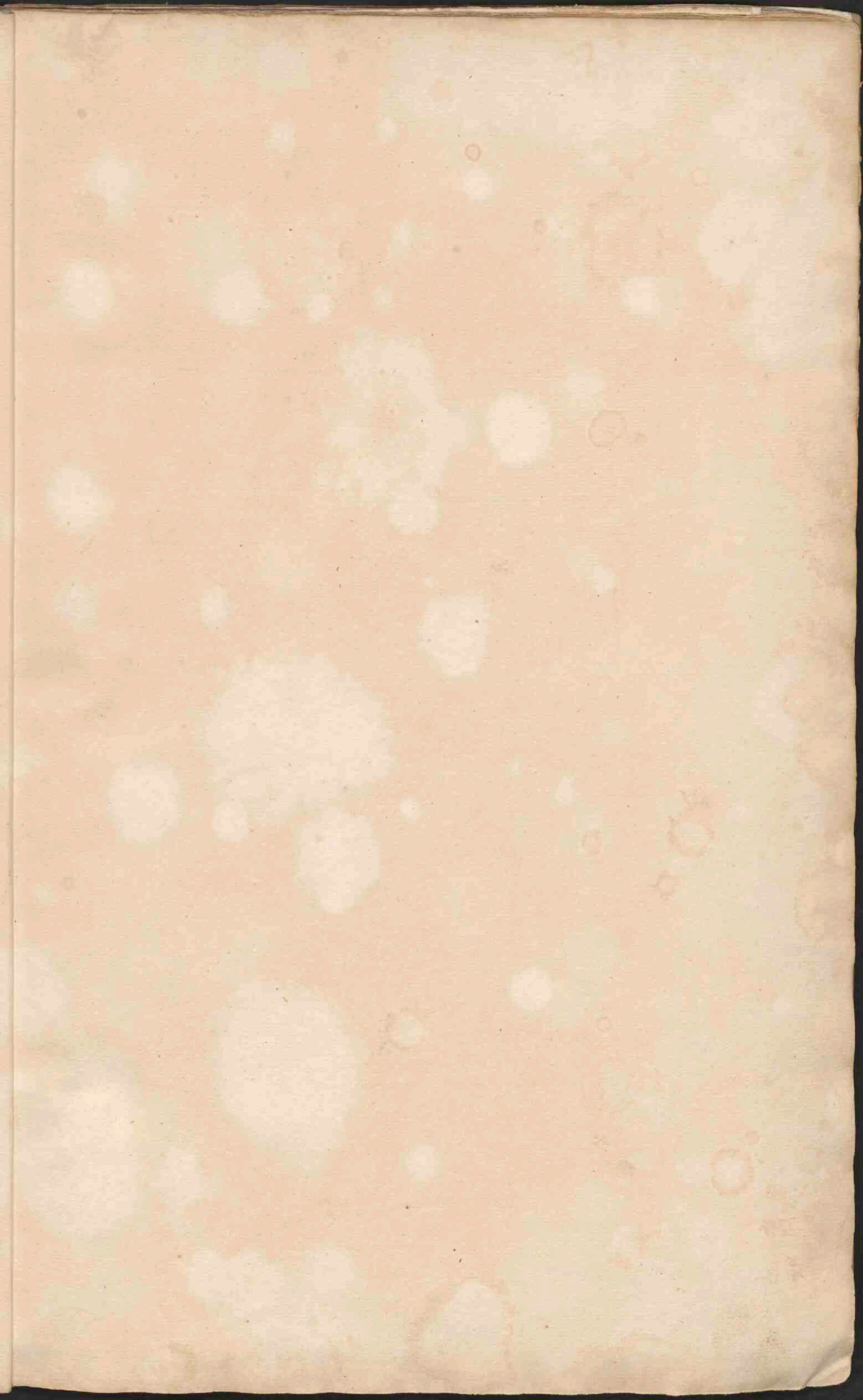
Daarommet, Bibl v. Ned. Amoymer, Freydonp.
8.

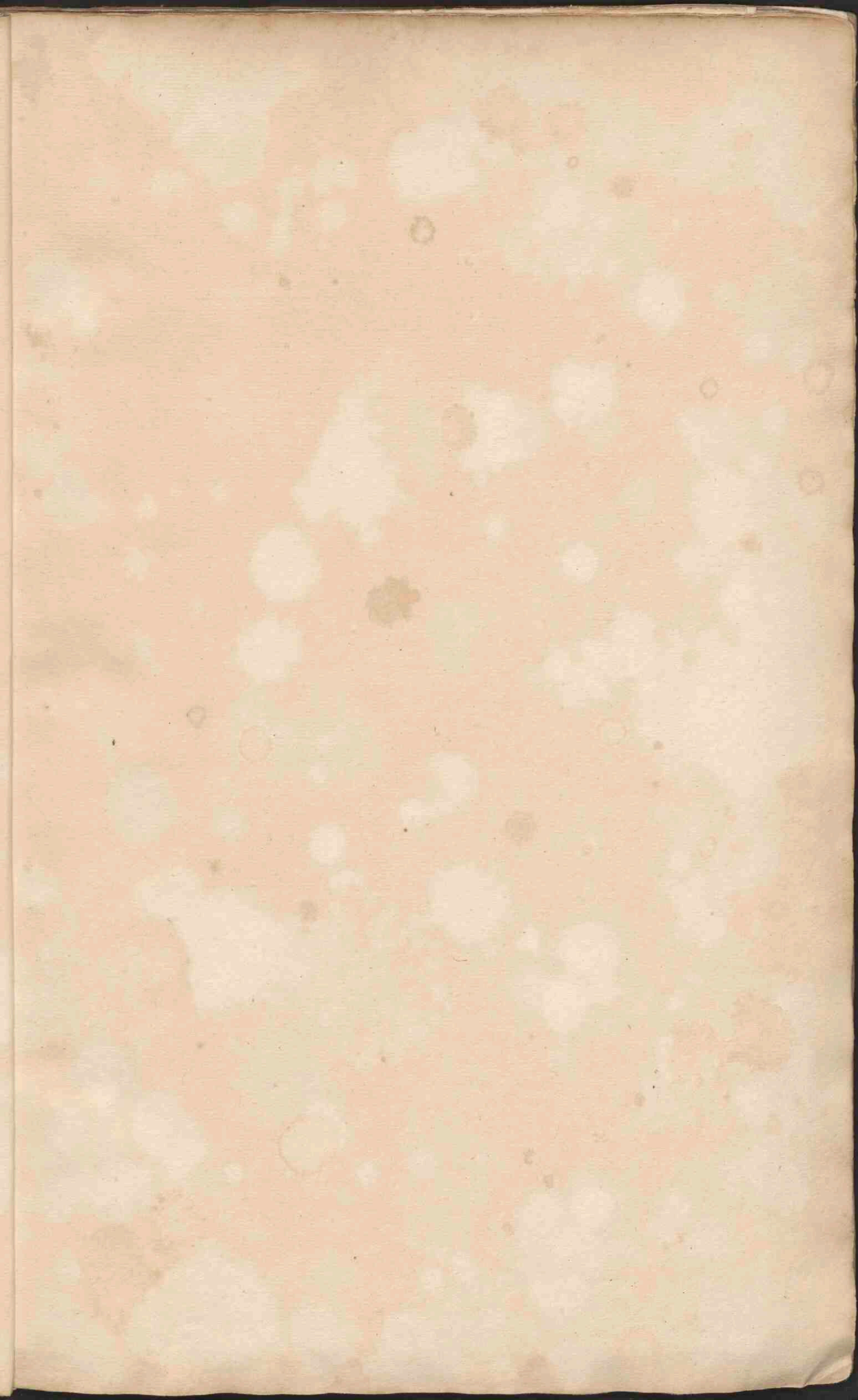

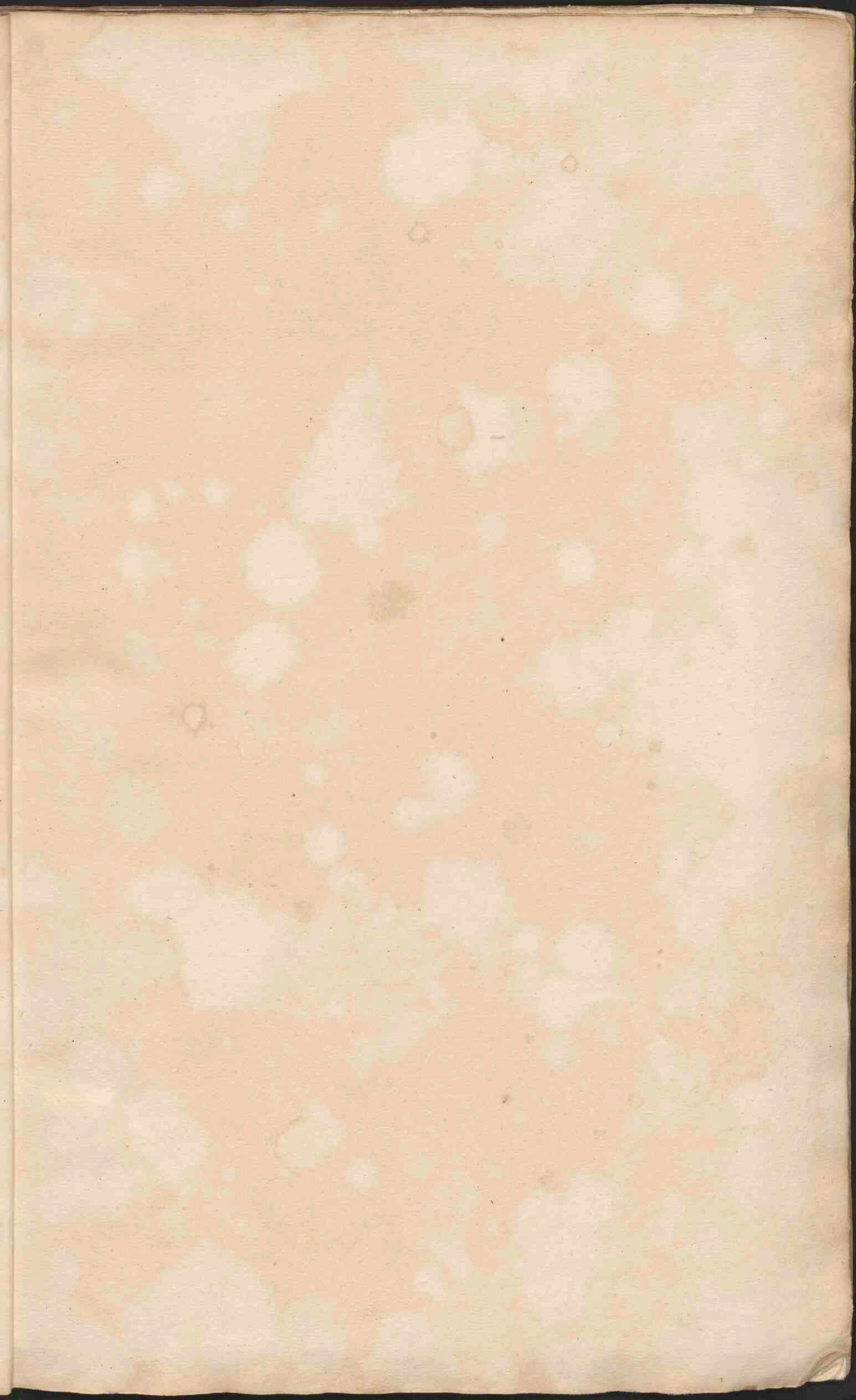

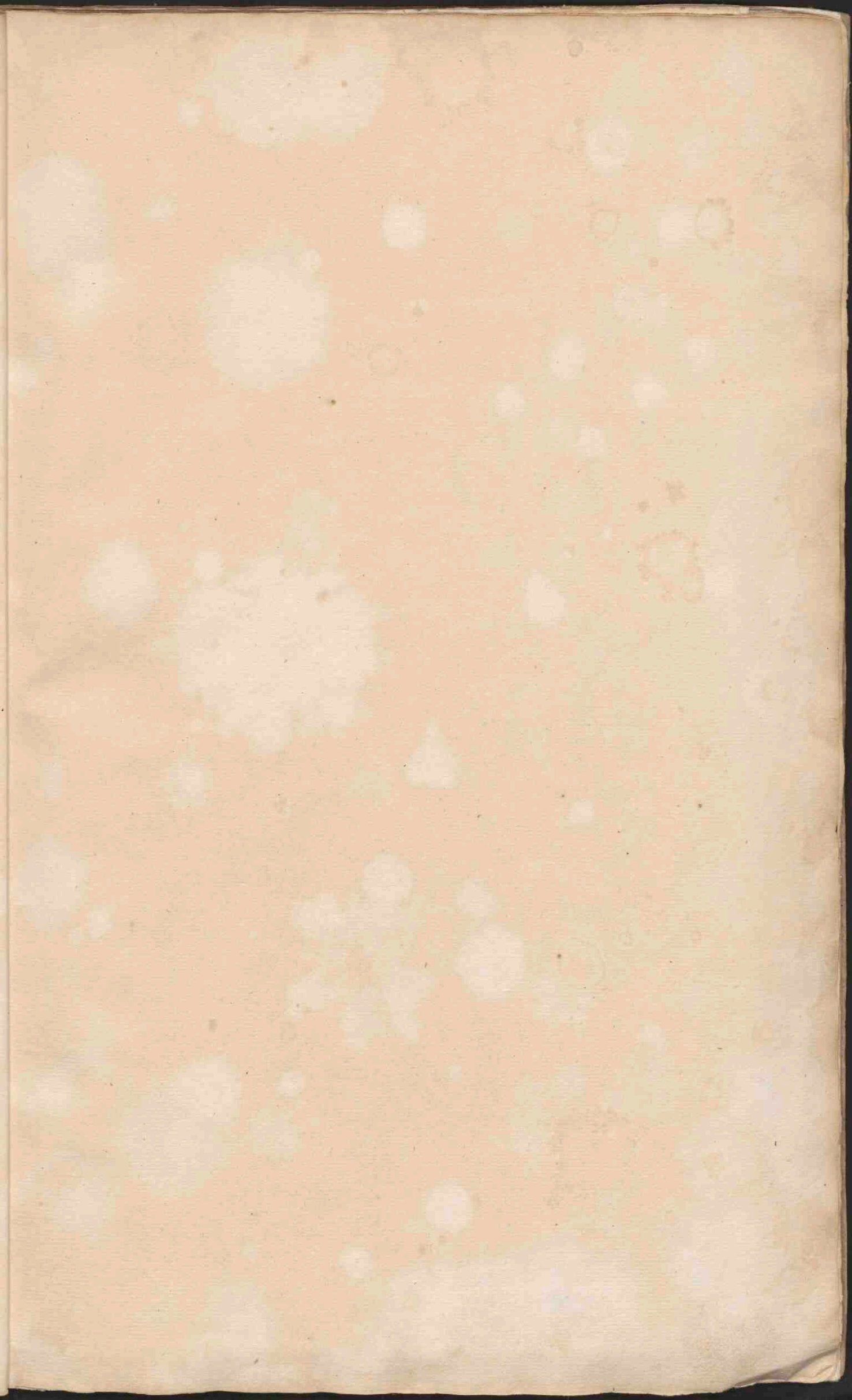

RECHRYVINNE

Der Stadt

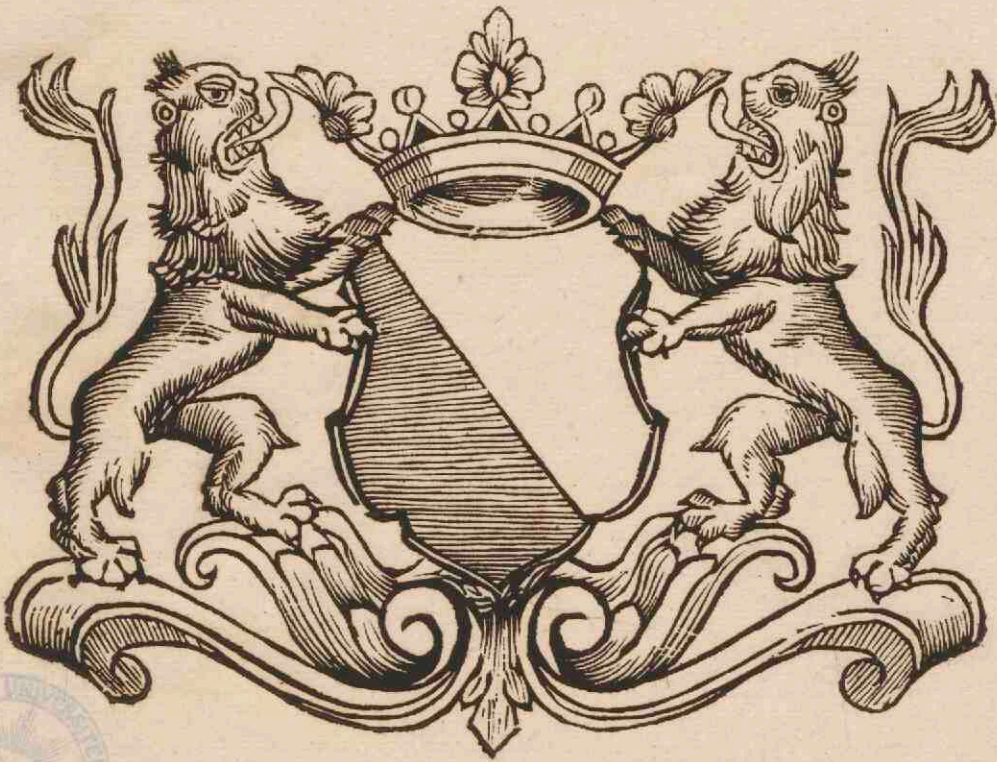
RECHT

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY

J. Geog.
fol. 210

T. fol. 210

BESCHR YVINGE Der Stadt UTRECHT.

T O T U T R E C H T,

Gedruckt by JURIAEN van POOLSUM, Ordinaris Stadts Drucker,
woonende op de Plaets, recht tegen over het Stadthuys,

A N N O 1685.

UTRECHT.
Der Stadt
BESCHRYVINGE

TOT UTRECHT.

Gedrukt by Juriaan van Boorsum, Ordinaris stads Drucker,
woonende op de Plas, recht tegen over het stadhuis
M. W. O. 1685.

T CONCEPT VANDE PLAT GRONDIGHE AFBEELDINGH DES OUDE en NIWE STAD VTRECHT. ANNO. 1664

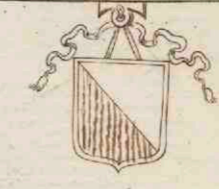
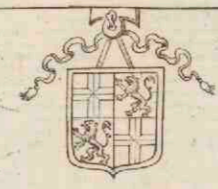

1	De Buur	36	St. Kintor.	37	Bartholomeus	38	de Volder	39	de Nieuwe Stads Aemtyning	40	de Scippietens verbeelden
2	S. Pancras	37	St. Janskerk	38	Catharyne	39	de Ceerte	40	de Ryn of Cugel	41	In 't midden der gracht
3	S. Catharina	38	St. Janskerk	39	S. Laurentius	40	de Smeer	41	de Ryn graf n. A. is breed	42	Verke Antiqua, Potens Roms, atq. ubere glebz
4	S. Servas	39	St. Janskerk	40	S. Berchtold	41	de Blykers	42	de Ryn graf n. A. is breed	43	Nobilibus praclaris, viris, pietatis, mansq.
5	S. Magdalenus	40	St. Janskerk	41	S. Agatha	42	de Rogelers	43	de Ryn graf n. A. is breed	44	Sacra Patri Patrie Reno, fore, condita primis.
6	S. Laurentius	41	St. Janskerk	42	S. Lucia	43	de Rolobreyer	44	de Ryn graf n. A. is breed	45	Cum voluit signum terris sit condere regnum.
7	S. Antonius	42	St. Janskerk	43	S. Catharina	44	de Gaor	45	de Ryn graf n. A. is breed	46	E. N.
8	S. Janskerk	43	St. Janskerk	44	S. Janskerk	45	de S. Martens	46	de Ryn graf n. A. is breed	47	1664.
9	S. Janskerk	44	St. Janskerk	45	S. Janskerk	46	de Beyer	47	de Ryn graf n. A. is breed		
10	S. Janskerk	45	St. Janskerk	46	S. Janskerk	47	de Backer	48	de Ryn graf n. A. is breed		
11	S. Janskerk	46	St. Janskerk	47	S. Janskerk	48	de S. Ians	49	de Ryn graf n. A. is breed		
12	S. Janskerk	47	St. Janskerk	48	S. Janskerk	49	de Via	50	de Ryn graf n. A. is breed		
13	S. Janskerk	48	St. Janskerk	49	S. Janskerk	50	de Jacobs	51	de Ryn graf n. A. is breed		
14	S. Janskerk	49	St. Janskerk	50	S. Janskerk	51		52	de Ryn graf n. A. is breed		
15	S. Janskerk	50	St. Janskerk	51	S. Janskerk	52		53	de Ryn graf n. A. is breed		

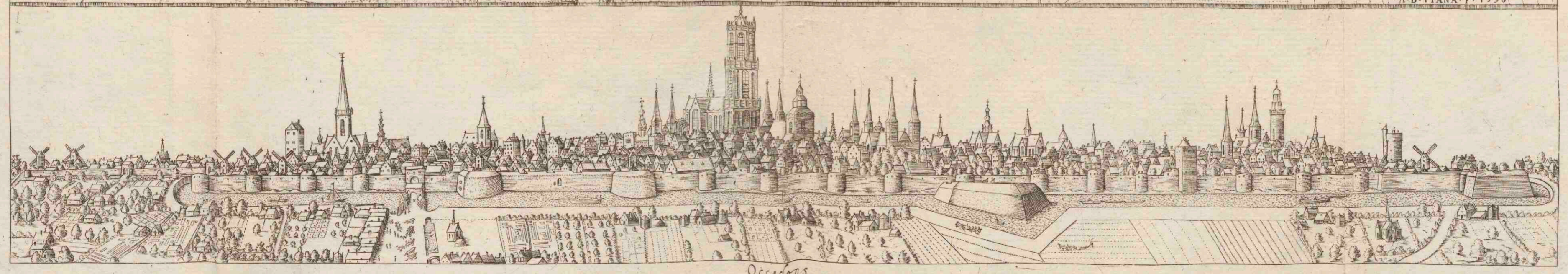
Oriens

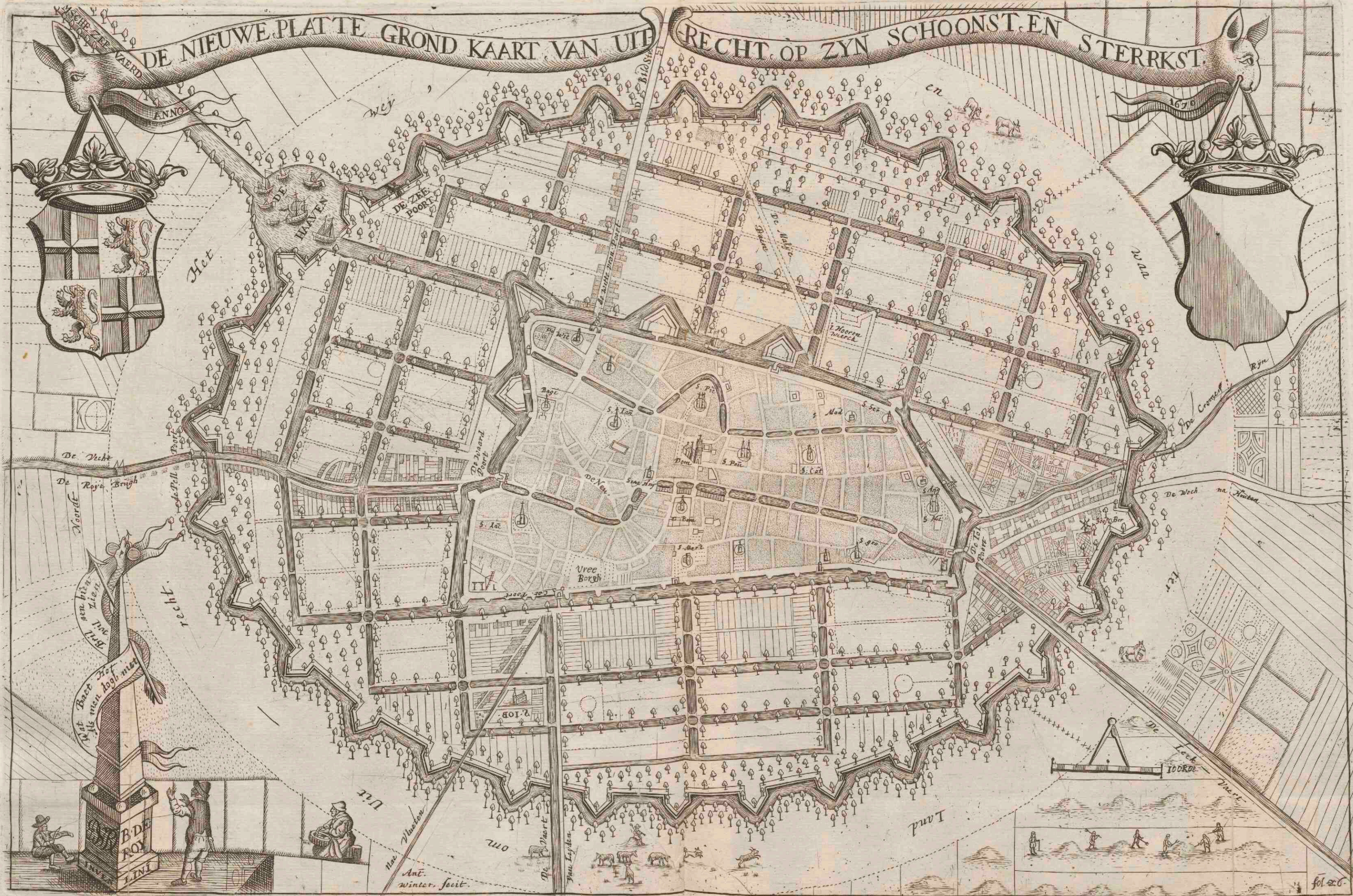
UTRECHT ARCHIEPISCOPUS

A. D. VIANA. F. 1595

Occidens

(1)
UTRICHT, een seer oude, vermaerde ende Heerlijcke Stadt, is gelegen op de middelstroom des Rhijns in Batavien, tusschen de uysterste heymen ende limiten van Duytsch-land ende van Gallien ofte Wals-land. Ten tijden der Romeynen, soo niet by forme van een bemuerde Stad (hoedane niet alleen in 't Eyland Batavia, maer oock in gantsch Duytsch-land genige gelooft worden, noch binnen twee honderd Jaren na *Christi* Geboorte, geweest te zijn) immers ten minsten met verscheyden *Castra* ofte Block-Huysen aldaer by den anderen gebouwt, tegens de gedurige aenvechtinge ende overval harer Vyanden, ende tot bewaringe van der Roomsche Krijgs-luyden, Krijgs en Levens voorraed, 't welck alhier den Rhijn-op uyt Gallien ende Britannien met Schepen gevoert wierd, sulcx eens-deels d'oude Historie-Schrijvers, maar insonderheyd de onder-aerdsche ende uytgegravene overblijffelen betuygen: Want niet alleen binnen op veele plaetsen, alse eertijds op Bisschops-hof ende elders, naderhand tusschen den Dom ende 't oude Kerck-hof, ende noch onlanghs voor *St Peters*; maer oock een weynich buyten de Stad, principalick boven dien by *Vechten* op *Wiltburgh*, ende beneden by de *Maern* op de *Hoogh-Woerd*, by uyt-gravinge van d'oude fundamenten, bevonden worden vele Reliquien der Romeynen, niet alleen seer konstige ende van suyvere rode aerdegebackene Potten, Testen, Kannen, Kommen, Schalen, Tegelen ende Altaar-steen en met Roomsche Inscriptien, maer oock cenige goude, vele Silvere, ende eene menichte kopere Penningen der eerste Roomsche Keyseren *Augusti, Tiberii, Claudii, Neronis, Vespasiani, Trajani*, ende sonderlingh *Antoninorum*: Waar door oock eenige meynen veroorsaect te zijn, dat vele gelooft hebben, dat dese Stadt *Antonina* genaemt zy geweest, naer d'een of d'ander Roomschen *Antonius*, eerste Fundateur van dien; al-hoewel sulcx swaerlick bewesen soude kunnen worden. Is nochtans seecker, dat dese Stadt een van de oudste in Nederland al-tijdt geacht ende gehouden is geweest, by d'Inwoonders alhier op den Rhijn begrepen, somen gelooft, onder schut van de boven-verhaalde *Castra* ofte Block-huysen, ende daerom by sommige *Legio Tricesima Ulpia* van *Ptolomeus*, ende *UTricesima*, of *Utricesum* van *Marcellinus* genoemd: Doch ten tijden van d'eerste Christen-Leeraars (namentlijk *wilbertus, wilifridus, Willebrordus, Winfridus* ende andere hare Engelsch-Saxensche med-gesellen uyt Engeland tot bekeringe der ongelovige

vige Saxens en Friefen overgekomen) *Wiltaburgum*, *Wiltrajectum*, nu in 't gemeen *Ultrajectum*, bevorens *Trajectum*, *Trecht*, ende (tot onderscheyd van *Trajectum superius*, *ad Mosam*, Maeltricht) *Trajectum inferius*, *ad Rhenum*, oock wel *Trajectum Vetus*, Autrecht, dat is, Oud-Trecht, ende na de nieuwe bemuringe, die ontrent den Jare 930. geschiede, oock somtijds *Trajectum novum*, Nutrecht, dat is Nieuw-Trecht, ende zedert Utrecht genaemt: Want Trect, Trecht, Drecht, Tricht by de Oude beteeckent een passagie, soo over als door een Riviere, Beecke, Canale, ofte eenige andere engte, hoedane passagie alhier niet alleen over de Riviere des Rhijs te lande, maar oock langs deselve te water, voor de stoppinge des strooms te *Carwijck*, de bequaemste te vallen plach, ende sedert altijd, ja noch ten huydigen dage seer gefrequenteert: Daeromme oock by op-stand van Oorlogh ende overval van Vyanden, van ouden tijden af, veel aenstoods onderworpen. Eerstelick wanneer d'Inwoonders alhier ende in gantsch Batavia, met de Romeynen als Vrunden ende Bondgenoten levende, van d'oude Francken (alsdoen *Germani* genaemt) overvallen, ende de Romeynen tot in 't binnenste van Gallien verjaeght wierden: Daer na, doen de Saxens, Friefen, Denen, Nordmannen ende Slaven TRECHT overvallen, nedergeworpen, ende naderhand de Francken weder geoccupeerd en beseten hebben: Dan *Radbodus* der Friefen Coningh; dien *Pipinus* weder uyt-dreef, ende de nieuwe Christen Kercke tot voort-plantinge van den Geloove, onder *Willebrordo* ende *winfrido* eerste Bisschoppen, groote goederen ende Vryheden gaf: Na wiens dood Autrecht wederom van d'ongelovige Neder-Saxens en Friefen, ende dan van de Noordsche Sprinck-hanen, sonderling wanneer 't Roomsche Rijk, onder de Sonen van Keyser *Ludovicus de Vrome* verdeelt was, met grooter kracht besprongen ende aen-gevochten, ja eyndlijck vande selve, in den generalen over-loop van Duytschland ende Walsland, t'eene-mael verdestruerd, verbrand, ende d'Inwoonders van dien, door de scherpte des zwaerds om-gebracht zijn. Soo dat by-na alle d'eerste Bisschoppen van 's Werelds hoogheyd niet veel te bet, noch daer mede gedient sijn geweest; nemaer, soo van haer getuyght word, 't Geestelijck met yver en eenvoudigheyd oock genoeghsaem alleen betrachtende, daer over veel kruys en weder-waerdigheyd hebben moeten uyt-staen. Dan want, gelijk men gemeenlijck seght, brand selden verergerd, ende 't goede gedruckt veeltijds heerlijcker op-rijft, soo zijn, 't sedert de verwoestinge, verscheyden Roomsche Koningen ende andere Vorsten, 't zy door mededogentheyd, ofte door yver tot de Religie bewogen geweest,

(3)

weest, de Kercke ende den Bisschop met vele nieuwe goederen te begiftigen; ende niet alleen deselve, maer oock de Stadt, nu eenige Jaren verwoest gelegen hebbende, ende ten tijde van Bisschop *Balarick* wedet op nieus bemuerd zijnde, hare Privilegien sulcks te vermeerderen, dat daer door de Bisschoppen, Vorsten des Rijcks, *Principes Imperii*, genoemd zijn geweest. Streckende haer *Diaecesis* ende Geestlijcke jurisdictie over alle de jegenwoordigh Geunieerde Provincien, van Embderland ende 't Sticht van Munster af, door Cleefs-land, tot aen ende in Brabant en Vlaenderen toe: Ende het Vorstendom, ofte Wereldlijck gebied, niet alleen over het Nedersticht aen dese zijde der Isele, 't welck nu, als de middelste van de selve Vereenighde Nederlanden, veel nauwer dan voor desen bepaeld, ende in vier Maerschalcck-ampten verdeelt leght; doch certijds met de Veluwe en 't Land van Culenburch in Gelderland, oock met de landen van Vianen, Iselsteyn, Woerden, Amstelland, ende noch verder in Holland geenclaveerd is geweest: Maer oock het Oversticht aen gene zijde der Isele, waer onder de gantsche Provincien van Overysel, Groeningen, d'Omme-landen, ende Drenth, mitsgaders noch eenige kleynder Heerlijckheden meer toe-behoorigh waren. Sulcks niet ongehooflijck is, 't geen sommige schrijven, dat dit Vorstendom, in tijden van nood, wel veertigh duysend man in 't Veld konde brengen. Waeromme oock niet alleen naburige, maer oock verre-gelegene Vorsten en Heeren, ja oock gekroonde Hoofden selfs, dickmael met grooter hevigheyd ende macht desen Bisschops-mijter, als een electijf hooch-gesach voor den haren geambieerd hebben. Die dan verkooren en op dien Stoel geseten zijnde, somtijds meer geforghet hebben voor hare naburige vrienden en aen-verwanten, dan voor haer getroude Bruyd en toe-vertroude Bisschops-stoel; dewelcke sy doch maer in lijf-tocht besaten.

Ondertusschen hebben oock eenige van des Stichts Edele mannen van buyten, ende des selfs Ministerialen ofte Dienst-mannen van binnen, haer wel weten te dienen van S^t. Martens rock of Mantel: Waer door dickmael de Bisschoppen, immers soo rustigh, van verscheyden Heerlijckheden en notabile goederen ontheven ende ontfet zijn; als sy wel voorens van Keyseren, Koningen ende Vorsten liberalijck begifticht waren.

Hier over sijn de Staten van den Lande veel-mael seer ontroert geweest; ende hebben haer tegens sodane onrechtmatige handelingen en vervreemdingen van 's Lands goederen meermael geopposeerd: Waer op soo nu en dan Oorlogen met naburige Vorsten en Heeren gevolght,

(4)

ende meestendeel , met af-scheuringh van 't een of 't ander stuck van den voornoemden Rock , gesoent ende bevredight zijn.

Dan soo haest de wettige Gravinne van Holland onwettelijk door Hertogh Philips (*nomine tenus*) de Goede , van hare Erflanden ontfet was; soo hebben de Burgoensche , nu mede des Stichts naburen geworden zijnde , soo wel aen dese zijde , als de Geldersche aen d'anderzijde van rucken en plucken noyt geruft : Ten dien eynde allerley zaed van on-eenigheyd zaeyende en foverende; Burgoensche in plaetse van andere wettigh-gekorene Bisschoppen in-dringende, ende die tegens den Staten , ja oock wel deselve tegens elckanderen op-rockenende ende stijvende. Doch in-sonderheyd tegen de Stadt Utrecht; wiens macht en gefagh haer meest in d'oogen stack , als zijnde de Hoofd-Stadt van 't gansche Sticht : De welcke , als een vrye Stadt , van ouds 't recht ende gewoonte had van buyten den Bisschop ofte ymand anders , haer eygen Magistraet te bestellen ; Wetten ende Ordonnantien te maken , niet alleen in Politie , maer oock in Justitie , soo Civiel , als Crimineel ; ja ; sonder vorder beroep , te wijfen by arrest : Als mede Geleyde binnen der mijlen te geven ; Gratie te verlenen , Munte te slaen , ende Evaluatie van gelde te maken ; Oorlogete voeren , ende die te zoenen off vrede te sluyten.

Hebben dan oock alle Bisschoppen by hare blijde Inkomsten , voor het aen-nemen der Regeringe , Stadts Vry ende Gerechtigheden , Privilegien , ende Oude-herkomens met bezegelde brieven geconfirméerd , ende in den Stadt-huyse voor den ganschen Raed met solemnele Eeden bevestight : Ende daer na in 't groot Capittel-huys ten Dom de Kerckelijcke gerechtigheden en gewoonten , mitsgaders voor den Drien Staten 's Lands van Utrecht den Land-brieff insgelijcks met Eede , zegel en brieff bekrachtighd. Edoch indien Jare 1528. Wanneer de Stadt Utrecht door conspiratie der Burgoens-gefinde van binnen ende van buyten , met eenige uyt Amersfoort (even als in den Jare 1449. oock geschied was) ende insonderheyd door hulpe van Burgoensche Ruyters en Knechten van Bisschop *Henrick* by verrassinghe in-genomen , ende de præfente Ledematen van Staten , met de gansche Magistraet van de Stadt verjaeghd of gevangen , ende een merckelijck aental van haer , soo Edele , als on-edele , *indictâ causâ* , door beuls handen om-gebracht waren ; Soo sijn 's Lands ende Stads Privilegien ende voor-rechten te famen , eerst door den selven Bisschop , dan door Keyser *Carel* , ende daer na door Koningh *Philips* zijnen Soon soodanigh verbroken , dat die voor den Jare 1579. (wanneer de gesegende Unie , ende eeuwigh verbond

verbond binnen Utrecht gesloten wierd) niet weder levendigh geworden; noch anders in gebruyck gekomen zijn, dan voor soo veel die de gemelde Unie, mitsgaders d'een-parige Staetsche Resolutien ende onderlinge overdrachten niet tegen gaen; of oock daer van geen expresse renunciatie is gedaen.

Ondertusschen heeft de Stadt Utrecht altijd behouden de voor-rangh, selfs oock voor de Hoofd-Steden der voor-stemmende Provincien; doen zy nocht samen eenen enden selven Land-Vorst onderhorigh waren: Onangesien Holland ende Zeeland (als des selfs Erflanden) hem vry aengenamer en liever waren, dan de Stadt Utrecht: Dewelcke hy doorgaens tracteerde en bejegende als een door hem verwonnen Stadt. Daer nochtans hy deselve by forme van koop, ende in schijn van wettigh transport verkregen had, met aenmatiginge van veel meer rechts en gesachs, dan den transportant selve, oftesijne prædeceffeurs, oyt gehad of gepraetendeert hebben. Ende dan noch sonder eenige de minste bewilliginge van de gene, die, ten tijden van de handeling, vry meer dan den Bisschop selve, daer in te seggen hadden; ja oock met gene andere approbatie van Stadts wegen, dan van de Auditeurs alleen, die onder hun vieren 'tgansche Stads-bewind soo Politijck als Judicieel geusurpeerd ende aengenomen hadden, op Commissie van den genen, die tot Magistraetsbestel geen recht hadde: Oversulcx alomme onwettelijck in-gedrongen, ende daar na uyt Keyser *Carels* naem, even alsoo gecontinueert, in plaetse van de so wredelijck mishandelde, ofte een andere complete en wettig-verkorene Magistraat.

Defer Stads Burgeren, van ge-eerde ingeboorte voortijds Ministeriaalen, Dienst-mannen ende Martens-mannen (naer den Patroon van Utrecht) even als de Knapen van den Lande genaemt, en d'erkentenis tot betoon van de vrijwillige diensten, so dickmael van Stads wegen den Lande bewesen; zijn oversulcx tot alle 's Lands Ampten, midsgaders tot de Jacht, als bôrtige ofte wel-geborene luyden van allen ouden tijden mede gequalificeert. Daer-en-boven niet evocabel of betreckelick voor vrenden Rechteren; Nochte arrestabel of besettelick binnen der Neude ende Bodegraven, als d'oude limiten des Nederstichts. De Burgeren dragen geen andere schattinge, dan hare Regenten selve mede onderworpen zijn. Hebben vrijheyd van verscheyden Tollen; metnoch andere Privilegien ende voor-rechten meer. Waeromme oock naburige Heeren en Edelen, alse van *Abcoude*, van *Culenburgh*, van *Vianen*, *Iselsteyn*, *Amstel*, *Bronchorst*, *Woerden*, *Montfoort*, *Zuylen*, *Renessse*, *Boetselaer*, *vander Haer*, *Oytens*

Hamme, Wulven, Uytten-Enge, Brakel, Lienden, Ruweel, Sterckenburg, Hardenbroeck, Teylingen, Almonde, Raephorst, Gent, Rossem, Zwieten, Buchorst, vander Aa, Beesde, Nyenrode, Amerongen, Loenresloot, Woudenbergh, Lochorst, Laer, Cronenburgh, Blockhoven, Futsaers, Coerverden, van der Horst, Maurick, Rijsenburgh, Isenderen, Over die Vecht, Schalckwijck, vander Maern, Hemstede, Fode, Stoutenburgh, Schonouwen, Hyndersteyn, Huchtenbroeck, ende vele andere meer deser Stads Burgerfchap versocht ende hoog-waerdigh gehouden hebben. Self Coningh *Willem van Romen* Burger t'Utrecht geworden zijnde, heeft sich in seker voor-val daer op beroepen: En Paus *Adriaen de Seste*, wanneer hem in die waardigheyd van de Calumniateurs zijn vremdelingschap ende geringe af-komste verwijtelick na-gehouden wierd, heeft tot mondstoppinge van deselve genoegh geacht te bewijfen, dat hy een Geboren Burger van Utrecht was.

Deze Stad dan wierd na de verwoestinge, gelijk vorens verhaelt is, op nieuws bevangen ende bemuert ontrent den Jare 930. in een langwerpige ende by-na Ovale forme, sulcx die noch by onse Voor-ouders na de troulose over-gifte aen Keyser *Carel de Vijfde* gesien is, ende 't sedert een weynig verandert, door het bouwen van vier stercksteene Bol-werken, midsgaders een Casteel (waer van de binnen-sterckte by de Burgeren A^o 1577. met het Spaensche jock gelijckelick af-geworpen is) ende vijf aerde Bolwercken, door ordre van den *Prince van Orangien*, als Stadhouder, in den Jare 1579. geleght; zijnde noch evenwel de Stadt in de lengte gelegen, sich streckende van den Zuyden tot en Noorden, doch boven ten Zuyden smalder als beneden ten Noorden, in omganch binnen de Wallen een uer, ende om de Cingelen ontrent anderhalf ure gaens; zijnde 1213. Roeden, de Roedetot 14. Voeten gerekent: Heeft hooge ende veste Mueren, diepe ende brede Grachten, sware Wallen, vier principale Poorten, wijd van elckander staende, yder met een schoone Voor-stadt, waer van die aen de oost-zijde de Witte-vrouwen, ende aen de west-zijde *S^{te}. Catharijnen* genoemt, wel de minste, doch so betimmert ende populeus zijn als eenige van de beste Dorpen des Landts; aen de zuyd-zijde de Tollestege met Abstede ende de Gansstege te samen niet minder als de twee vorige; aen de noord-zijde de Weerd (bemuert ende met Grachten omcingelt, als een Stedeken) met Lauwen-recht, Pijsweert ende d'andere kleyne Gerechten, veel volck-rijcker als de andere drie Voor-steden te samen: Niet-te-min alle vol Ooft-rijcke Boomgaerden, genoeglicke Hoven en bequame wegen tusschen deselve, die nevens de Stads Cingelen met Ypen-bomen, ende de nieuwe Palemaille-Baen,

(7)

Baen, ten weder-zijden met verscheyden *Allées* ende Linde-bomen beplant, groote vermaeckelickheyd, soo in 't wandelen als anders, zijngende. Het om-leggende Land is seer vruchtbaer en plaifant, alwaar allerley Koren-landen, vette Weyden, ende oock goede Venen ende Plantagie, meest van Vrucht-rijcke Bomen, t'famen so overvloedige lijf-neeringe by-brengende, dat oock voor naburige Provinciën een groot deel van alles overigh zy; niet tegen-staende de dagelicksche toe-voer ter Stadt-waerd; sonderling die de op Saturdaegsche Merct-dagen, tot verwonderingh van alle Menschen vald: Waer toe den Marct-luyden ende reyfsenden man groot gerief ende gemack by brengen, niet alleen de menigvuldige toe-wegen te Lande, ende onder dien voornementlijck in de winter, de Steen-straet van de Bilt af ter Stadt-waerd, ter lenghte van ontrent een uer gaens, nu al over drie hondert jaren geleght; maer oock den Ouden-Rhijn, Vecht en Isel, lopende Rivieren, mitsgaders de twee groote Vaerten, d'eene over drie hondert Jaren ter Leck-waerd, d'andere nu onlanghs naer den Hollandsen Rhijn nederwaerds gegraven; met hare respectieve Treck-wegen. Welcke stromen ende Wateren communicatie ende gemeenschap hebben, soo mei de buyten-graften langhs de Stadts-muren, als met beyde de binnen-graften door de lenghte der Stadt, voortijds by de Regierders en de Gilden doen graven; d'eene genaemd d'Oude-gracht kortst naer den swaren brand, die inden Jare 1148. ten tweedemaal de Stadt voor 't meerendeel vernielde; d'andere, de Nieuwe-gracht eensdeels ontrent den Jare 1300. ende voorts weynigh voor den Jare 1400. Te samen met soo blancke ende gesonde Visch voor-sien, als eenigh van de groote Rivieren des Lands. Ende leggen over dese twee Canalen meer dan dertigh Stene-brugge; van de welke de voornaemste, voor her Stadt-huys leggende, dient tot de Stads-plaetse, ende eenige van d'andere tot Mercten, al-hoe-wel de Stadt doorgaens genoeghsaem met ruyme Mercten versien is, alse de Peerde ende Beeffe-merct genaemt Vreburgh (na 't Casteel, 't welck aldaer gestaen heeft,) de Suyvel ende Hoender-merct op Marien-plaetse, de Ganze ende Vogel-merct, de Visch-merct, de Vercken-merct, de twee Koren-mercten, de hoge boven in de Stadt by de Reguliers, de lage beneden op de Neude, waer op negen straten ende stegen responderende zijn, ende alfulcks mede seer bequaem tot een Generale Loop-plaets voor de Schutters en Militie, al-hoe-wel oock yder quartier van de Stadt zijn by-sondere Loop-plaets geaffigneerd is: Hoedane quartier eertijds vier te wesen plagen; het bovenste van den roden Toren ofte Tollesteeg-poort af, tot de Sme-brug

toe, met de dwars-straten ter walle-waerd; het andere van daer af tot het Stadt-huys toe; het derde van het Stadt-huys af tot de Vie-brugh; het benedenste van de Vie-brugh tot de Weerd-poort toe; alle insgelijcks met hare dwars-straten, yder onder hare twee Hoofd-mannen, die oock daer-omme de Hoofd-mannen van de vier Vierendelen genaemt wierden. Sulcks dat het Ker-spel van de *Buerkerck*, als het oudste ende principaelste, de twee middelste vierendelen te samen, de Ker-spelen (na d'oude wijze) genaemt van *S^t. Nicolaes* ende *S^c. Geertruyd*, alleen het bovenste, ende het Ker-spel van *S^t. Jacob* 't benedenste begriepende waren: Welcke vier Kerspelen yder hebben hare by-sondere Parochiale Kerck ende Torens, doch die van *S^t. Jacob* d' aensienlijckste met een hoogh ende cïerlijck spits, voor-sien met een heerlijk geluyd en spel van over de dertigh Klocken, vry zwaerder dan op *Nicolai* Toren boven in de Stad; edoch beyde in allen delen correct ende volmaeckt. De Cathedrale ende Collegiale Kercken, de vorige in Heerlickheyd ende Goederen verre overtreffende, zijn nu maer vier, doch eertijds vijf geweest, waer van d'eerste de *Dom-Kercke*, als de Hoofst-kercke ter eeren van *S^t. Marien*, des Gestichts Patroon, gefundeert, daer na by Bisschop *Baldric* herbouwt, ende door *Adelboldum*, circa Annum 1015. vernieuwt, ende laetst by Bisschop *Henric van Vianden*, in den Jare 1224. gelijkmen die nu siet, begonnen, doch niet volmaeckt, buyten geheel, ende binnen alleen de pilaren ende bogen van grauwe Bentheimer-steen, met konstige ende cïerlicke uyt gehouwen wercken, daar in vele Sepulturen van verscheyden Bisschoppen ende andere Vorsten, by welcke Kercke in den Jare 1321. begoft ende sestig jaren daer na eerst volmaeckt is den over-al vermaerden Doms-Toren, die seer dick, swaar, hoogh ende nochtans wel geproportioneert is: Waer-inne hangen twee-en-veertigh Klocken tot het groot en minder-geluyd, mids-gaders tot het Uyr-werck, Voor-spel ende Beyer-werck, te samen seer heerlijk ende aengenaem om horen. De tweede, *S^t. Salvators Munster*, isten tijden van *Lycester* af-gebroken, was d'oudste van de Kercken, ende daerom *Oude-Munster* genoemt, ofte immers den *Dom* in oudheyd gelijk, ende met den selven, soo men gelooft, van *Willebrordo* gefundeert, alwaer oock de Sepulturen der oudste Bisschoppen, van *Winfride* ofte *Bonifacio* af tot *Hungerum* toe verтоond wierden. De derde *Sint Peters*, ende de vierde *S^t. Jans Kercke* genaemt, zijn beyde van *Benno* of *Bernulphus* de *xx^c*. Bisschop gefundeert. De vijfde ende laetste *S^t. Marien-Kercke*, van Bisschop *Cunrad* ontrent den Jare 1090. gesticht ende gebout op de Italiaensche wijze, ende van *Keyser Henrick de Vierde* seer gedoteert.

Van

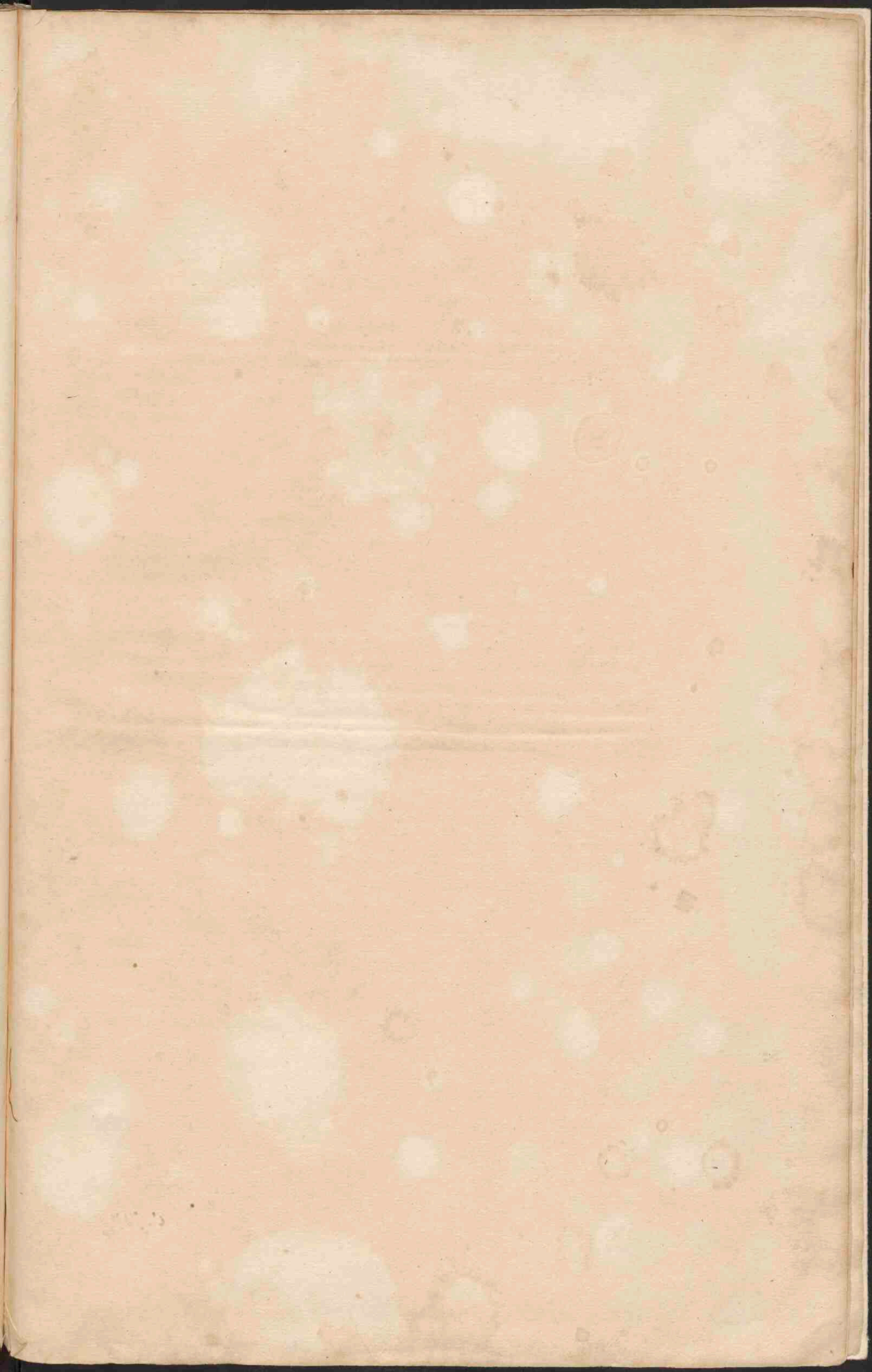
Van de twee Abdyen was d'eene van *S^t. Pauwels*, eertijds door Bisschop *Benno* voornoemt van den Heyligen-bergh alhier binnen de Stadt gebracht, doch nu 't meerendeel van 't Convent geappropriert tot 't Hof Provinciael, met alle zijne appendentien, ende de Kercke het Capittel van Oude-Munster geassigneert, in plaetse van haar oude af-gebroken Kercke. d'Ander de Abdy van *S^t. Laurens* in Oost-broeck, buyten de Stadt gelegen, is over ontrent seventigh Jaren, met het *Convent der Cathuyfers* in Bloemendael by Utrecht, gedemolieert. De Balyerye van *S^{te}. Catharijne* van de Joanniter Orden, daar (voor d'op-bouwinge van 't Casteel, ter plaetse van d'oude Balyerye) de *Carmeliten* ofte Vrouwen-Broers geseten waren, is voor weynige Jaren ten deele aan Huysen ende Erven uyt-geflaghen ende verkocht, ende het overige tot een bequaam Hospitaal voor krancke ende gequetste soldaten, ende de Kercke tot den publijcken Gods-dienst mede geappropriert. De *Commandurye der Duytscher Orden*, een Vorstelijcke Woninghe, is noch in haar oude stant, alwaar de Commandeurs ende Præbendaten der selver Orden onthaalt, ende de Stad-houder ofte andere groote Princen gemeenlick gelogeert zijn geweest. Van de vijf Juffrouwen-Conventen, zijn de drie, namentlijck *Oud-wijck*, *Marien-dael*, ende 't *Vrouwen-Clooster*, buyten Stads-muren gelegen hebbende, in de laetste Oorlogen voor een groot deel verdestruert, ende de Juffrouwen binnende muren gelogeert: De twee vordere, als *S^t. Servaas* ende de *Witte-vrouwen*, zijn noch methare Kercken binnen de Stadt voor 't meerendeel in wesen. 't *Convent der Regulieren* met haer Kerck, Goederen ende in-kommen is by de Regierders der Stadt den Wees-kinderen gegeven, want haer oude Huys met *S^{te}. Elizabeths Capelle*, (by d'Heer *Evert Soudenbalgh* A^o. 1491 gesticht,) door 't schieten van de Spaenjaerden uyt *Vredenburgh*, seer beschadigt was: Doch der *Carmeliten* nieu Convent by *S^t. Nicolaes*, der Dominicanen ofte Predickheeren Kerck ende Clooster A^o. 1248. by Coning *Willem van Holland* gefundeert, ende der *Palmiten* Tempel aen *S^t. Jans* Kerck-hof, zijn met der *Franciscanen* ofte Minre-broeders Kerck in de laetste troublen af-gebroken, ende der selver Convent geappropriert ten dele tot Stads Ammunitie-huys ende Loy-hal ofte Zegel-huys, ende meest tot der Ed: Mog: Heeren Staten Vergaderingh (die voortijds in 't groot Capittel-huys ten Dom te wesen plagh,) Reecken-kamer, Revisie-camer, (alwaar oock Dijck-graaf ende Heem-raden van de Lecken-dijck Bovensdams vergaderen,) Secretarijen, ende andere daer toe nodige vertrecken. Der *Hieronymiten* Kerck is nu der gemelde Heeren Staten Ammunitie-huys; doch

het Convent een wooninge voor den *Rector* ende Meesters in de Triviale Schoole, eertijds oock een gedeelte van dien voor de *Pauperes* ofte arme Scholieren, die nu gevoegt zijn by de Bursalen in 't *Frater-huys* ofte *Collegio Willebrordi. Brigitta* soo Mannen als Vrouwen Conventen zijn by na geheelick met de ruincuse Kercke tot aen-bouw van schoone Huysen verkocht, uyt-gefondert de Cameren voor de Aelmoefeniens ende Gecommitteerde ter onderhoudinge van de arme Ambachts-kinderen, midsgaders voor de Lief-hebbers der Musijcke overigh gebleven. De vordere Vrouwen-Conventen, alse voor eerst *Nicolai-Clooster* over ontrent vijftig Jaren in een sterck Tucht-huys tot discipline der moedwillige en andere Tuchtelingen verandert: Dat van *Cecilien*, alwaer nu der Heeren Staten Munte, dat van *Hierusalem*, van *S^c. Anne* en *Marienhage*; van *Agniete*, (alwaer de Schilders haer Toon-kamer hebben;) van *Maria Magdalene*; van *Braem-Dole*; alle te samen met het gefalyde Bagijn-hoff tot Huysen ende Erven uyt-geflagen, ende oock eensdeels tot Werck-huysen, en verblijf van arme Weduwen geacomodeert: Doch de Kercken van de vier laetste noch in wesen gebleven, so tot begravinge der Dooden, als oock dat van *Braem-Dole* boven tot een *Theatrum Anatomicum*, ende beneden tot een Scherm-school, ende dat van 't Bagijn-hoff tot Cathecisatie der jonge Jeugt. Dat van *Bethlehem* in de Nieuwe-weert, met de Capellen van *S^c. Cornelis*, *S^c. Anna* ende die op 't ellendige Kerck-hoff aen Stads-Cingelen, van *S^c. Marten* en van *S^c. Anthonis* in ende buyten de Weerd; van *S^c. Martha* en van 't Cruys-Gasthuys buyten de Wittevrouwen, alle in detroubles, ende die van de *Melaten* over weynige jaren af-gebroken, ende het in-komen van dese den Ambachts-kinderen toe-gevoegt. Is oock alhier een merckelick aen-tal van Gast-huysen ende andere Gods-huysen, alse van *S^c. Catharijne* ende drie *Coningen*, nu t'samen gevoegt, van *S^c. Elizabeth*, ofte 't Wees-huys, waar van hier voren gesegt is, noch van *S^c. Barbara* ende *Laurens*, aan de Craan, ende de Neude, van *Apollonia*, nu *S^c. Bartholomeus* genaamt, in de lange Smee-steegh, *S^c. Sebastiaens* ofte Cruys-Gasthuys, buyten de Witte-vrouwen, *Apostelen* Gast-huys in de Juffrouwen-sstraat, *Margrieten-Hof*, of *S^c. Jans-veld* by de Neude, 't *Eloyen* Gast-huys in de Botter-sstraat, *S^c. Hiob* buyten *S^c. Catharijne*, *S^c. Marten* in de Weerd, ende *S^c. Anthonis* daar buyten op 't Hooge-lande, dat van *S^c. Joost* in Tollesteegh by de Duytsche-knechten verbrand, ende van *S^c. Martha* buyten de Witte-vrouwen over vele Jaren gedemolieret, 't nieuwe Pest-huys (achter het oude van *S^c. Quintijn*) aen de Wal Anno 1567. by *Joff^r. Agnes van Leeuwenbergh*, uyt de grond doen op-bouwen, ende by
haer

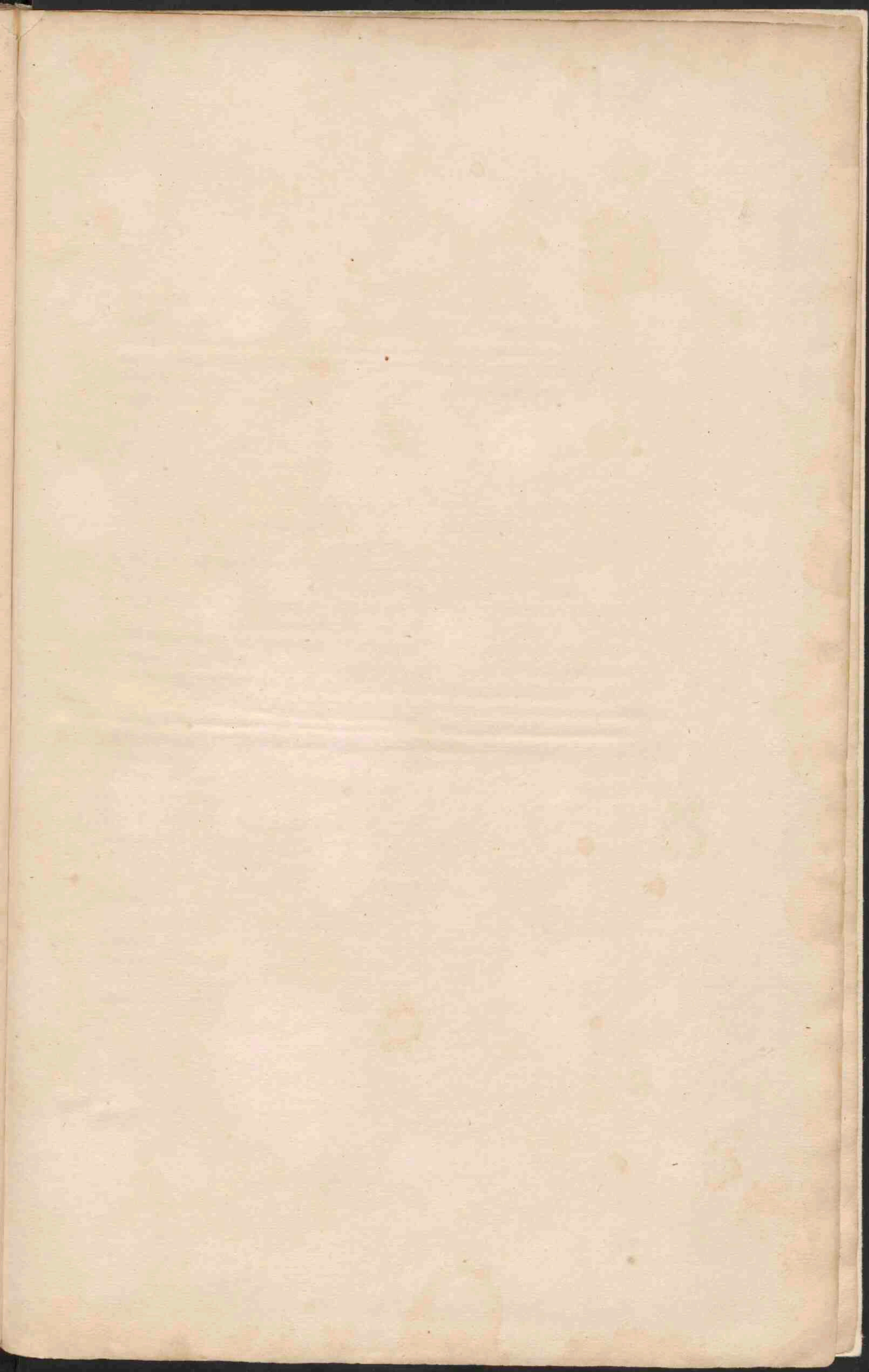
haer rijckelijck gedoteert, het Dol-huys t'enden de Nieuw-straat, ende by *S^c. Nicolaes* Kerek het Spin-huys, om de Jeugt van 't bedelen af te houden, by *M^r. Everard van de Pol* geordonneert: Noch doorgaens in de Stads achter-straten een groote menichte van Cameren ende Huyskens, met wekelicke uyt-deylinge ofte anders gedoteert ende gesticht, tot onderhoud van veel schamele Inwoonders. Boven alle welcke Kercken, Gods-Huysen, Gast-huysen ende andere pieuse Gebouwen, waer van jegenwoordigh darthien Kercken en Capellen met vier Gast-huysen gebruyckt worden tot den openbaren ende al-gemenen Gods-dienst, midsgaders tot Onderwijfinge der eerstelingen in den Geloove. So zijn oock in dese Stadt, behalven des Bisschops-Hoff by den Dom, ende des Stads Raed-huys op de Plaetse, met haar toe-behooren, midsgaders andere publijcke, noch verre over de vier duysent particuliere Huysen, by na alle met schoone Kelders, ende vele met gewelfde Cluysen onder de straten, die door-gaens wijdt, luchtig ende hoog van 't water zijn. Onder welcke Huysen, boven seer veele heerlijcke nieuw gebouwde, die sedert *Nieuw-Zouden-balgh* en de *Paus-huysinge* getimmert zijn, oock niet weynige van aensienlijcke oudheyd, groote ende sterckte bevonden worden, waar op in tijden van Oorlogh ende vrese van overval van Vyanden, Schutters ende Soudeniers onder sekere Hoofd-mannen gelegd wierden, alse *Hasenbergh*, van over vele jaren tot der Schepenen-Huys, ende na oock met *Lichtenbergh* te samen tot des Stads Raed-huys ('t welck voortijds in 't Schoon-huys te wesen plag) geappropriert, 't Huys ten *Ouden-sterre* ofte *Keyserrijck*, alwaar nu Stads Wage ende Exchijs-huys, *Ruytenburgh*, *Hooghstraten* ende *Cranenburgh*, tot *Barbara* ende *Laurens* Gast-huysen geaccommodeert, *Rodenburgh* in *S^c. Pauwels* Abdye in-getogen, *Aasteyn* in *Cecilien*, ende *Dromenburgh* in *Braem-Dolens* Clooster verandert, *Fresenburgh*, *Groene wouw*, *Zoudenbalgh* oock *Oudaen*, *Laar* oock *ten Harte* genaemt, *Draekenburgh*, *Cronenburgh*, *Lanscroom*, *Compostelle*, *Boventorp*; Noch *Hamersteyn*, *Paeyenburgh*, *Denmarcken*, *Pallaes*, *Blyesteyn*, *Blanckenburgh*, *ten Aern*, *ten Putte*, *Schorrenbergh*, *Wolckensteyn*, *Lijfsesteyn*, *Clarenburgh*, *Muylenburgh*, *Schonegge*, *Volesteyn*, *Lochorst*, *Moerendael*, *Valckendael*, *Groenenberg*, *Ruyfchesteyn*, *Leuwenbergh*, *Mouwerenbergh*, *Nijendael*, *Brandenburgh*, *Hombout*, na mede *Leuwenbergh*, genaemt, *Brandaa*, *Damasche*, *Raephorst*, *Nywen-oorde*, *Luttiken-huys*, *Grauwuert*, *Rosendael*, *Beyarden*, *Nyenhuis*, *ten Velde*, *Vinckenburg*, *Colenbergh*, *Putruweel*, *ten Weerde* ofte *ter Weer*, *Cranesteyn*, *Walenburg*, *Proeyfenburgh*, *Schinckelenburgh*, *ten Spiegel*, *Vroedesteyn*, *ter Weyde*, *Holenhorst*, *Sterrenburgh*, *ten Gaerde*, *Foytenburgh*, *Gunterberg*, *Ermbrechtsteyn*, *Loenenburgh*;

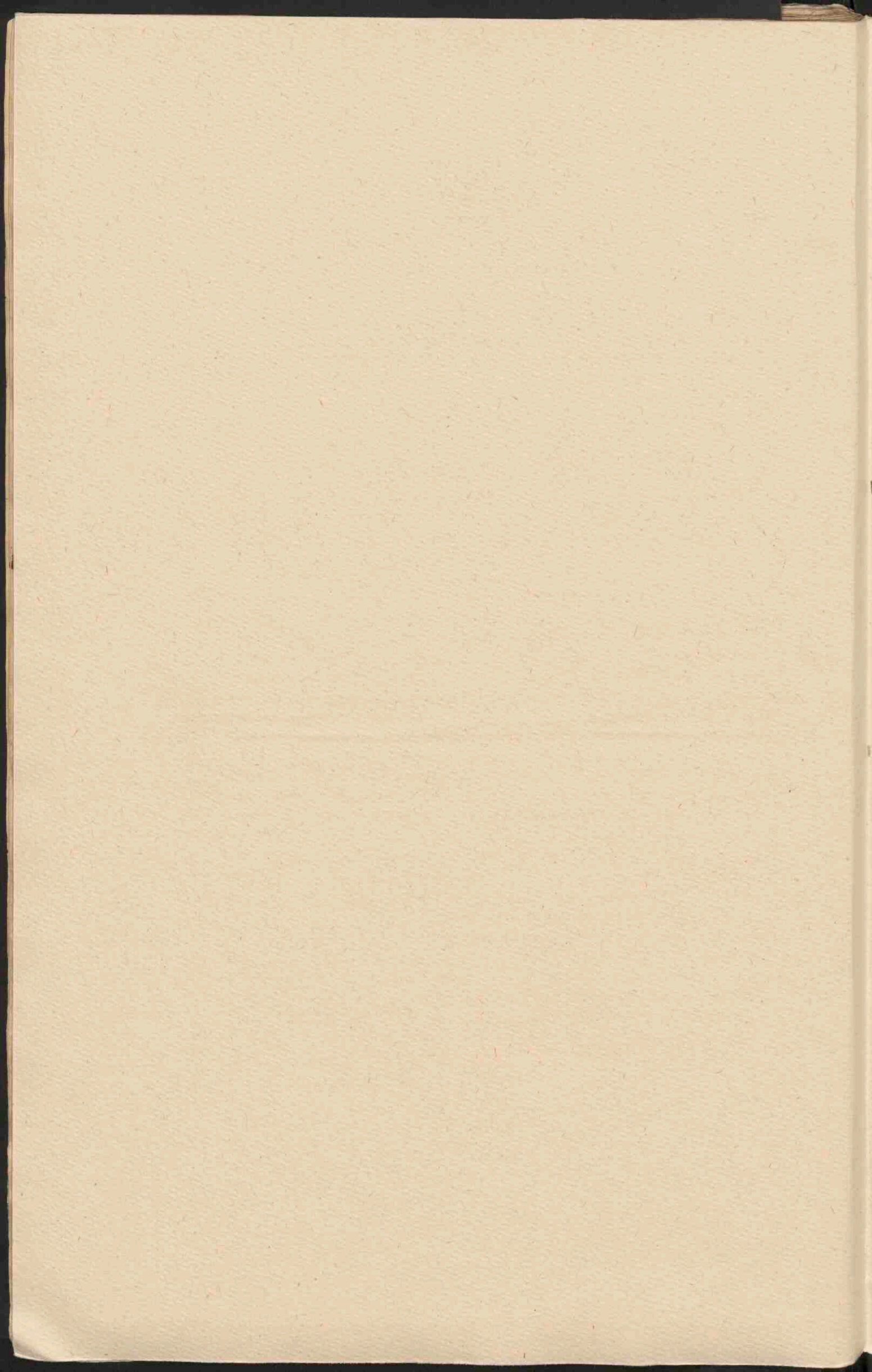
Snellenbergh, Liboert, Bochoud, Rijnesteyn, ende meer andere Stam-huyfen van de oudste ende voornaemste Geslachten van Utrecht, uyt de welke oock veele van de oudste Edelen des Lands gesproten zijn: Voorwaer een hoogh-achtbaer teecken van oude deftigheyd, ende deftige oudheyd deser Stadt. Waer by komt de bequame gelegentheyd van dien, vermids de menigfuldige toe-wegen tot de na-burige Landen ende Steden, die dese Stadt soo na by gelegen zijn, datmen van hier in een ordinaris dagh-reyse bequamelijck kan komen in de verste van over de sestighe bemuerde Steden, ende een gantsche Maend langh yder dagh sich in een bysondere Stadt vermaken ende middagh-mael houden, sonder nochtans een eenige nacht-rust elders te nemen, dan binnen Utrecht, alwaer soo aen-genamen verblijf is, als ergens in gantsch Neder-land; soo om de voor-verhaelde bequame gelegentheyd ende Heerlijckheyd der Huyfen ende Woon-plaetsen, als oock om de soetigheyd des Luchts, Vruchtbaerheyd des Land-streecks, ende daer uyt voort-komende Overvloed van alle levensnood-druft, ende in-sonderheyd om d'eerlijcke Conversatie van vele Edele, minlijcke ende zinnige Burgers ende In-woonders, lief-hebbers van wapen-oeffeninge ende van allerley konsten ende geleertheyd: Waer toe noch de behulp-middelen dagelijcks meer ende meer toe-nemen niet alleen voor de jonge jeughd in de Triviale Schole, die van over vele jaren seer vermaert is geweest, om de goede regierungen ende ordre aldaer gehouden; maer oock voor de aen-komelingen ende meerder-jarige in de nieuwe Universteyt ofte Academie, die door Godes zegen, der Professoren geleertheyd, ende der selver, als oock harer toe-hoorderen yver ende neerstigheyd, boven vermoeden, toe-genomen heeft. Ende noch daer en boven voor alle Stands-Personen in de publijcke Bibliotheque, al-waer soo ample ende heerlijcke voor-raed van Boccken, in allerley Faculteyten, Consten ende Talen, dat diergelijcke niet alleen in Neder-land, maer oock in vele Vorstendommen ende Rijken noyt gesien is.

F I N I S.

papieren rug aangebracht.
sittard, september 1988

